

Ahol jó tanárnak és diáknak lenni

Szell Krisztián kutatói pályája a 2000-es évek közepén indult, publikációiból kitűnik, hogy érdeklődése az iskolai légkör, a hátrányos helyzetű diákokat tanító iskolák és a reziliencia hármasa körül forog. Az Iskolai légkör és eredményesség című első monográfiája szintézise mindannak a tudásnak, amelyet a tucatnyinál is több kutatás során erről a három témáról fölhalmozott, hiszen a monográfia a disszertáció szerkesztett, néhány ponton módosított változata.

A kötet a szegedi Belvedere Meridionálnál jelent meg, a borítón a kötet főcíme olvasható és egy kisfiú ágaskodik az igen magasan lévő kilincs felé. A főcím csak részben mutatja meg mindazt, amit a tartalom magában foglal, ezért informatívabb lett volna az alcímet is feltüntetni, hiszen a könyv legalább annyira szól méltányosságról, mint eredményességről, mivel a kutatás fókuszában elsősorban az alacsony státuszú iskolák eredményességért folytatott küzdelemre esik. A borítón szereplő fotó engem alaposan elgondolkodtatott: a kisfiú öltözéke és a keményfa ajtó miatt a képről inkább asszociálunk egy patinás belvárosi iskolára, mint egy olyan intézményre, amelyről a kötetben olvashatunk, ugyanakkor a nagy bejárati ajtó kilincse felé nyújtózás jól kifejezi a gyerekek erőfeszítéseit, amit az iskola világában tenni kénytelenek.

A könyvből hét fejezeten keresztül különböző aspektusokból ír a szerző a reziliens és a veszélyeztetett iskolákról. A bevezető után három fejezet dolgozza fel a kutatás elméleti hátterét, egy foglalkozik a kutatás módszertani leírásával. Az utolsó számozott fejezet az eredményeket mutatja be, amit az összefoglalás követ. Az első elméleti fejezet az oktatás minőségét járja körbe. A téma szempontjából megkerülhetetlen, hogy a monográfia foglalkozzon a minőség fogalmával, ugyanakkor nehéz feladatra vállalkozik a szerző, mivel, noha

sokat tudunk az iskolában zajló folyamatokról, mégis egy olyan fogalmat próbálunk használni az oktatással kapcsolatban, amely rendszerszinten is nehezen értelmezhető, de a konkrét tanítási folyamatban, a tanárok és diákok interakciójára alkalmazva végtelenül idegen. Mert akár mennyit is tudunk az osztálytermi munkáról, vagy a tanórán kívüli formatív és informatív interakciókról, az iskola belső világának történései még mindig fekete dobozként működnek, s mi legfeljebb a bemenet és a kimenet egy részét ismerjük (Cuban, 2013).

A szerző elsősorban szociológus, tehát az elméleti fejezetekben is főként a szociológiai megközelítéssel találkozunk, amelynek során értelmezni próbálja az általa használt fogalmakat. Az iskolát társadalmi alrendszerként látja és a rekonstrukciós elméletek oldaláról közelíti. A szerző már az első oldalakon leszögezi, hogy a magyar oktatási rendszer nem csökkenti a társadalmi különbségeket. Hogy miért nem, annak okairól részben a második fejezetben olvashatunk, amelynek fókuszában a cím szerint az eredményesség áll. Egyértelműen látszik, hogy a szerző fogalomhasználatában az eredményesség és a méltányosság szorosan együtt jár. Mivel a fókusz alapvetően a leszakadó iskolákon van, így nem is kérdés, hogy olyan komplex megközelítéseket alkalmaz, amelyek a társadalmi hátteret erős befolyásoló

tényezőként kezelik, és a szakirodalmi megközelítések közül is kiemeli azokat, amelyek az előnytelen szocioökonómiai háttér miatt fokozottan érvényesek, mint a nyelvi kódok vagy az önbeteljesítő jós-latok.

Más kutatásokból tudjuk, hogy a szegregáció növekvő mértékű Magyarországon, tehát egyre több lesz a vizsgált iskolatípusból. Kulcskérdés tehát, hogy ezek az iskolák a veszélyeztetett vagy a reziliens kategóriába kerülnek-e a jövőben. Éppen ezért nagy jelentőséggel bír, hogy melyek azok az iskolák, ahol sikerül a konfliktuselméletre alapozott szakirodalom által feltárt törvényszerűségekkel szembemenni - erről szól a harmadik fejezet, amely *A reziliencia fejlesztésének iskolai lehetőségei* címet viseli.

Ez az első három fejezet adja a kötet széles szakirodalmon nyugvó elméleti alapjait. Ebben foglalja össze a szerző azt a szakirodalmi háttérrel, amelynek keretei közül kinőtt a kutatás. A negyedik fejezetben a kutatások módszertani összefoglalását olvashatjuk. Ebben az esetben a tényleges kutatás nem az adatok elemzésével, hanem az elemezni kívánt adatbázis összeállításával indult, ami önmagában is kiemelendő eredmény. A kutatás három statisztikai adatgyűjtés változójának összekapcsolásával kezdődött és egy több évet felölelő, nyers formájában minden bizonnyal monumentálisnak is nevezhető adattáblára épül. Ebben az adattáblában szerepelnek a 2012–2015 közötti Országos kompetenciamérés (OKM) adatok telephelyi, intézményi és tanulói adatai évenként összekapcsolva, ezt kiegészítette a szerző a KIR-STAT 2014/15-ös adatgyűjtésének bizonyos változóival, valamint a 2013-as és 2014-es TÁMOP-kutatás keretében végzett pedagógus panelkutatás eredményeivel (bővebben a kutatásról: Sági, 2015). Az OKM-adatok szolgáltatották az eredményességi változókat, illetve ezek alapján különítették el a hátrányos társadalmi háttérű iskolákat, a KIR-STAT adatok alapvető magyarázó változókat szolgáltatottak (pl. tanárok kormegoszlása), a pedagóguskutatás pedig

a magyarázó változók többségét adta, minthogy innen vannak információink az iskolák légköréről, a pedagógusok értékrendjéről, együttműködéseiről, pedagógiai gyakorlataikról, stb. Kiemelendő, hogy ez az adatbázis olyan elemzési lehetőségeket teremt, amelyekre az oktatáskutatók többségének sincs lehetősége, minthogy nagymintás, reprezentatív mintavétellel rendelkező pedagóguskutatás a 2008-as TALIS kutatás óta nem készült. Minde mellett a szerző, legtöbbször egyébként csak utalás szintjén, a kvantitatív adatokat színesítendő felhasználja saját kvalitatív kutatásait is, melyeket a fókuszban lévő iskolákban végzett 2012-ben.

Az ötödik fejezettől következik a statisztikai adatok akkurátus, alapos elemzése. A hátrányos helyzetű iskolákat a pedagógiai hozzáadott érték alapján két különböző csoportba sorolta a szerző. Azokat az iskolákat, ahol magas az alacsony társadalmi státuszú – azaz a rossz anyagi körülmények között élő, veszélyeztetett, rendszeres gyermekvédelmi támogatásban, ingyenes tankönyvben, nevelési segélyben vagy szociális támogatásban részesülő, térítésmentesen vagy kedvezményesen étkező, illetve munkanélküli szülőkkel rendelkező – tanulók aránya, és gyenge iskolai teljesítményt mutatnak, veszélyeztetett iskolának, a társadalmi háttérükhöz képest jól teljesítő iskolákat pedig reziliensnek nevezi. Az elemzés fókuszában a két iskolacsoport mutatóinak összehasonlítása áll. Az összehasonlítás alap jól átgondolt és indokolt. Valóban nagy szüksége van a hazai oktatási rendszernek arra, hogy megtaláljuk azokat a mutatókat, ahol elválnak, hogy mi a különbség azok között az iskolák között, ahol sikerül a tanulók rossz szocioökonómiai háttére ellenére teszteredményekben is mérhető tanulmányi sikereket elérni.

A kutatás nagyon értékes része a pedagógusok attitűdjeinek és széles értelemben vett pedagógiai módszereinek összevetése az iskolák veszélyeztetett vagy reziliens voltával. Az eredmények arról tanúskodnak, hogy az iskola és pedagógusainak felelőssége nem elhanyagolható

a diákok eredményeit illetően, és kidomborodik egy olyan mintázat, ami támogatja a diákok eredményességét. Ezeket a légműködési dimenziókat a befogadás, a rugalmasság és a személyes problémakezelés jellemzi leginkább. Tulajdonképpen az eredmények nem újak. Azok az olvasók, akik ismerik a hazai vagy a nemzetközi szakirodalom hátrányos helyzetű diákok oktatásával foglalkozó diskurzusát, vagy gyakorló pedagógusként tanítanak ilyen intézményekben, tudják, hogy mekkora jelentősége van a fenn felsorolt tényezőknek. Ugyanakkor mégis egyedülálló, hogy ilyen nagy mintán, számtalan más változó vizsgálata mellett azonosították azokat a légműködési és pedagógusjellemzőket, amelyek támogatják a hátrányos helyzetű tanulókat.

A kötet külön érdeme, hogy jól szerkesztett és a fekete-fehér nyomtatásban is informatív, szinte tankönyvi ábrákat találunk benne, amelynek segítségével jó áttekintést kapunk. Az olvasást vagy az újraolvasást segíti a kulcsmondatok kurzíválása és a viszonylag nagy mennyiségű táblázat, ami különösen a kötet második felében támogatja az eredmények alaposabb megismerését. A táblázatokra, ábrákra, hivatkozásokra akkurátus pontosság jellemző, amelyen látszik a szerző több éves szerkesztői tapasztalata. Ugyanakkor olvasóként megjegyzem, hogy a disszertációban szükséges alaposítást a táblázatok esetében csökkenthetné volna a kutató a könnyedebb értelmezés érdekében.

Amikor ezeket a sorokat leírtam, éppen iskolaköteles korba lépett gyermekünk sorsáról kellett döntenünk. Nagyvárosban élünk, ahol van lehetőségünk iskolát választani számára, ezért személyesen is sorra kellett vennem, hogy mi is jellemzi a „jó iskolákat”, mitől lesz „minőségi” a pedagógusi munka egy intézményben. Azok az iskolák, amelyekről Széll Krisztián könyvében olvashatunk, hagyományosan nem számítanak „jó iskolának”, mert a közgondolkodásban még mindig a diákkompozíció határozza meg legerősebben az iskola megítélését, az iskolaválasztást. Ugyanakkor látjuk, hogy nem a diákok kiválogatása az egyetlen lehetséges

A kutatás nagyon értékes része a pedagógusok attitűdjeinek és széles értelemben vett pedagógiai módszereinek összevetése az iskolák veszélyeztetett vagy reziliens voltával. Az eredmények arról tanúskodnak, hogy az iskola és pedagógusainak felelőssége nem elhanyagolható a diákok eredményeit illetően, és kidomborodik egy olyan mintázat, ami támogatja a diákok eredményeit. Ezeket a légműködési dimenziókat a befogadás, a rugalmasság és a személyes problémakezelés jellemzi leginkább. Tulajdonképpen az eredmények nem újak. Azok az olvasók, akik ismerik a hazai vagy a nemzetközi szakirodalom hátrányos helyzetű diákok oktatásával foglalkozó diskurzusát, vagy gyakorló pedagógusként tanítanak ilyen intézményekben, tudják, hogy mekkora jelentősége van a fenn felsorolt tényezőknek. Ugyanakkor mégis egyedülálló, hogy ilyen nagy mintán, számtalan más változó vizsgálata mellett azonosították azokat a légműködési és pedagógusjellemzőket, amelyek támogatják a hátrányos helyzetű tanulókat.

út ahhoz, hogy eredményeket tudjon egy intézmény felmutatni, igaz, ehhez szükség van arra is, hogy egy kicsit másként tekintsünk az eredményességre!

A monográfiát szükségtelen az oktatás-kutatói szakma résztvevőinek ajánlanom, mert azt gondolom, hogy megkerülhetetlen munkát tartunk a kezünkben, de olvasásra bátorítom a reziliens és veszélyeztetett iskolák fenntartóit, vezetőit, tanárait és a tanár szakos hallgatókat is, akik mind nagy haszonnal tudják forgatni a munkát.

Széll Krisztián (2018). *Iskolai légkör és eredményesség. Fókuszban a reziliens és a veszélyeztetett iskolák*. Szeged: Belvedere Meridionale. DOI: [10.14232/belvedere-book.2018.58536](https://doi.org/10.14232/belvedere-book.2018.58536)

Bacsai Katinka

Debreceni Egyetem, Nevelés- és Művelődéstudományi Intézet, Neveléstudományi Tanszék